

<https://doi.org/10.25312/j.11145>

Krystyna Ratajczyk <https://orcid.org/0000-0001-8519-709X>
Uniwersytet Łódzki
e-mail: krystyna.ratajczyk@uni.lodz.pl

Rosyjskie antonimy frazeologiczne i ich polskie odpowiedniki: analiza strukturalno-semantyczna i przekładowa

Russian phraseological antonyms and their Polish equivalents: a structural-semantic and translation analysis

Streszczenie

Artykuł przedstawia analizę rosyjskich antonimów frazeologicznych o jednakowej strukturze oraz ich polskich odpowiedników w aspekcie strukturalnym, semantycznym i przekładowym. Celem badania jest ustalenie sposobów tworzenia opozycji antonimicznych, wyodrębnienie ich głównych typów semantycznych oraz określenie typów słownikowej ekwiwalencji polskich odpowiedników. Materiał obejmuje 48 par antonimów frazeologicznych wyekscerpowanych z rosyjskich słowników frazeologicznych i źródeł internetowych. Polskie odpowiedniki pozyskano ze słownika rosyjsko-polskiego lub ustalono na podstawie kompetencji językowej autorki i zweryfikowano w polskich leksykonach. Materiał poddano analizie strukturalno-semantycznej, konfrontatywnej i przekładowej. W klasyfikacji formalnej najliczniejsze okazały się pary, w których opozycję tworzą antonimy leksykalne (38%) i kontekstowe (31%); przeciwstawienia gramatyczne oparte na przyimkach stanowią 19% materiału. W klasyfikacji semantycznej dominuje opozycja wektorowa (40%). Wśród polskich odpowiedników przeważają ekwiwalenty pełne (60%); ekwiwalenty funkcjonalne stanowią 13%, zerowe – 8%, a pary łączące różne typy ekwiwalencji – 19%. Przewaga ekwiwalentów pełnych może wynikać zarówno z pokrewieństwa polszczyzny i rosyjszczyzny, jak i z ograniczenia materiału do antonimów o porównywalnej strukturze. Wyniki uzupełniają opis antonimii frazeologicznej i rosyjsko-polskiej ekwiwalencji słownikowej.

Słowa kluczowe: antonimia frazeologiczna, frazeologia kontrastywna, opozycja semantyczna, ekwiwalencja słownikowa, rosyjsko-polskie badania kontrastywne

Abstract

This article presents a structural, semantic, and translation-oriented analysis of Russian phraseological antonyms sharing the same structural pattern and their Polish equivalents. The study aims to identify the mechanisms underlying phraseological oppositions, distinguish their principal semantic types, and determine the types of dictionary equivalence represented by the Polish counterparts. The material comprises 48 pairs of phraseological antonyms excerpted from Russian phraseological dictionaries and online sources. Their Polish equivalents were obtained from a Russian–Polish phraseological dictionary or selected on the basis of the author's linguistic competence and verified in Polish lexicographic sources. The material was subjected to structural-semantic, contrastive, and translation analysis. The formal classification shows that the largest groups comprise oppositions formed by lexical antonyms (38%) and contextual antonyms (31%), while grammatical oppositions based on prepositions account for 19% of the material. Vector opposition predominates in the semantic classification (40%). Full equivalents constitute 60% of the Polish counterparts, compared with functional equivalents (13%), zero equivalents (8%), and pairs combining different equivalence types (19%). The predominance of full equivalents may reflect both the close relationship between Polish and Russian and the restriction of the material to antonyms with comparable structures. The findings contribute to the description of phraseological antonymy and Russian–Polish dictionary equivalence.

Keywords: phraseological antonymy, contrastive phraseology, semantic opposition, dictionary equivalence, Russian–Polish contrastive studies

Wstęp

Frazeologia stanowi jeden z najbardziej ekspresywnych i kulturowo uwarunkowanych poziomów języka. Jednostki frazeologiczne nie tylko odzwierciedlają sposób konceptualizacji rzeczywistości właściwy dla danej wspólnoty językowej, lecz także pełnią istotną funkcję w organizacji systemu leksykalno-semantycznego. Jednym z przejawów relacji semantycznych zachodzących między frazeologizmami jest antonimia, rozumiana jako przeciwstawność znaczeń jednostek językowych. Choć zagadnienie antonimii leksykalnej zostało szeroko opisane w literaturze językoznawczej, antonimia frazeologiczna nadal pozostaje obszarem wymagającym pogłębionych badań, zwłaszcza w perspektywie kontrastywnej.

Celem niniejszego artykułu jest analiza rosyjskich antonimów frazeologicznych oraz ich polskich odpowiedników. Przedmiotem badań są pary frazeologizmów pozostające w relacji antonimicznej i wykazujące podobieństwo strukturalne, co pozwala na prześledzenie zależności między organizacją formalną jednostek a sposobem wyrażania przeciwstawności znaczeniowej. W artykule pominięto antonimy frazeologiczne niepokrywające się pod względem strukturalnym, koncentrując uwagę na parach reprezentujących porównywalne modele budowy.

Istotnym elementem analizy jest ustalenie, jakie elementy budują opozycję antonimiczną frazeologizmów o jednakowej strukturze oraz jakie typy opozycji semantycznej mogą wyrażać frazeologiczne pary antonimiczne. Szczególna uwaga zostanie poświęcona też polskim odpowiednikom rosyjskich antonimów frazeologicznych w kontekście typów ekwiwalencji przekładowej.

Wyniki badań mogą przyczynić się do pogłębienia wiedzy na temat międzyjęzykowej ekwiwalencji frazeologicznej oraz mechanizmów kształtowania relacji antonimicznych w językach słowiańskich.

Antonimia, czyli przeciwstawność

Centralnym pojęciem definiującym antonimie jest przeciwstawność¹. Jak zauważa Lev Novikov (Новиков/Novikov, 1982: 243, tłum. K.R.), „antonimia, zjawisko językowe, powinna być określona jako przeciwstawność pojęciowa, utrwalona w normach użycia wyrazów”². Zdaje się to potwierdzać Irina Poddâcâa, dla której istotą antonimii jako sposobu leksykalnego wyrażania kategorii przeciwstawności jest pojęciowe przeciwstawienie jednostek leksykalnych (Поддъчъ/Poddâcâa, 2009: 246). Badaczka podkreśla, że tylko uwzględnienie natury i właściwości semantycznych jednostek językowych pozwala odzielić antonimy od innych typów przeciwstawień, niebędących antonimią (Поддъчъ/Poddâcâa, 2009: 247).

Przeciwstawienie stanowiące podstawę antonimii polega na zróżnicowaniu w obrębie tej samej istoty, takiej jak cecha, właściwość, relacja, ruch czy stan. Obejmuje ono skrajne, wzajemnie przeciwstawne przejawy tej samej kategorii oraz ich biegunowe określenia, na przykład *легкий – тяжелый* (waga), *ближний – дальний* (odległość), *подниматься – опускаться* (ruch pionowy), *здоровье – болезнь* (funkcjonowanie, stan organizmu: prawidłowy oraz zaburzony) (Новиков/Novikov, 1982: 244).

Pod względem semantycznym antonimy są jednorodnymi jednostkami języka o podobnej strukturze, które różnią się tylko jednym elementem. Tę właściwość podkreśla wielu badaczy. W strukturze semantycznej członów pary antonimicznej można wyróżnić dwa rodzaje składników: wspólne dla obu wyrazów semy oraz przeciwstawne, wzajemnie wykluczające się, semy, które jednocześnie zakładają swoje istnienie. Wspólne cechy semantyczne warunkują połączenie wyrazów w jedną parę antonimiczną, natomiast elementy przeciwstawne odpowiadają za ich skrajną opozycję. Na tej podstawie można uznać, że pierwszym kryterium antonimii jest jednorodność struktury semantycznej jednostek leksykalnych przy jednoczesnym występowaniu w ich znaczeniu przeciwstawnych składników, które umożliwiają zestawienie ich ze sobą jako antonimów.

Drugim kryterium jest obecność absolutnego zaprzeczenia w strukturze znaczeniowej porównywanych jednostek. To właśnie ono pozwala antonimom wyrażać rzeczywistą przeciwstawność, odróżniając je od pojęć kontradiktoryjnych, czyli takich, które pozostają jedynie w relacji logicznego zaprzeczenia (Поддъчъ/Poddâcâa, 2009: 247).

¹ Jak zauważa Piotr Źmigrodzki (2001: 5, cyt. za: Ruszkowski, 2012: 204), „zjawisko antonimii jest jednak trudne do precyzyjnego zdefiniowania”, natomiast przeciwstawność, która najczęściej definiuje antonimie, „także jest pojęciem o mglistych granicach”. Badacz jednocześnie podkreśla istotę elementu negacji w strukturze znaczeniowej pary wyrazów jako wyznacznika antonimiczności, który pojawia się w nowszych ujęciach językoznawczych.

² W oryginale: «Антонимия, явление языка, должна быть определена как смысловая противоположность, закрепленная в нормах словоупотребления».

Antonimia frazeologizmów

Frazeologia każdego języka w znacznym stopniu odzwierciedla system relacji właściwy jednostkom leksykalnym. Wśród relacji paradygmatycznych szczególną rolę odgrywają opozycje semantyczne, w tym zwłaszcza relacje antonimiczne.

Jak wynika z dotychczasowych badań, zakres antonimii frazeologicznej jest niewątpliwie węższy niż antonimii leksykalnej, co wynika z faktu, że zasób jednostek leksykalnych jest znacznie większy niż zasób jednostek frazeologicznych. Nie oznacza to jednak, że relacje antonimiczne w obrębie frazeologii są słabiej rozwinięte niż wśród jednostek leksykalnych.

Bardziej szczegółowe badania nad zjawiskiem antonimii frazeologicznej rozpoczęto w ostatnich dekadach XX wieku. Obecnie w językoznawstwie rosyjskim istnieje wiele opracowań poświęconych tej problematyce, w których analizuje się istotę antonimii frazeologicznej, definiuje antonimy frazeologiczne oraz przedstawia ich klasyfikacje (zob. Поддячая/Poddăcăâ, 2009; Мардиева/Mardieva, 2013; Соловьёва, Шабанова/Solov'eva, Šabanova, 2015; Киселева/Kiseleva, 2011; Кашицына/Kašicyna, 2015). O intensywnym rozwoju badań w tym zakresie świadczy również opracowanie słownika antonimów frazeologicznych języka rosyjskiego *Словарь фразеологических антонимов русского языка* (Мардиева/Mardieva, 2007), stanowiącego pierwsze tak obszerne opracowanie leksykograficzne poświęcone temu zagadnieniu.

Badania nad antonimią frazeologiczną w polskim językoznawstwie są stosunkowo nieliczne i zwykle stanowią element szerszych analiz frazeologii lub leksykografii, a nie odrębny, dobrze rozwinięty nurt. W pracach leksykograficznych uwagę zwraca się głównie na synonimię frazeologiczną, podczas gdy antonimia traktowana jest raczej jako zjawisko uboczne lub przykładowe. Dlatego w niniejszym artykule podstawę rozważań stanowi przede wszystkim rosyjska literatura przedmiotu.

Antonimy frazeologiczne – próba definicji

Jak zauważa I. Poddăcăâ, „w pracach naukowych, powstałych na obecnym etapie rozwoju językoznawstwa, brak ogólnego określenia terminu *antonim frazeologiczny*, jednak zdecydowana większość jego definicji jest w znacznym stopniu zbieżna”³ (Поддячая/Poddăcăâ, 2009: 249, tłum. K.R.).

We wszystkich określeniach pojęcia zgodnie przyjmuje się, iż antonimiami frazeologicznymi są frazeologizmy z przeciwnym znaczeniem. Definicja ta jest odpowiednio modyfikowana i uzupełniana. I tak na przykład pojawiają się w niej pojęcia semów integralnych i dyferencjalnych. Semy dyferencjalne odpowiadają za przeciwstawność znaczeń (Волкотруб/Volkotrub, 1991: 7). W innym ujęciu przeciwstawność znaczeniowa łączy się ze wspólnotą semantyczną przejawiającą się we wzajemnej zależności znaczeń, co oznacza, że obie jednostki wyrażają to samo pojęcie rodzajowe (Кунин/Kunin, 1996: 68). W wąskim ujęciu zagadnienia „tradycyjnie antonimy frazeologiczne charakteryzują się

³ W oryginale: «В научных трудах, существующих на данном этапе развития языкознания, нет общего определения термина ‘фразеологический антоним’, но подавляющее число его дефиниций во многом схожи».

przeciwstawnością znaczeń i tożsamym zestawem komponentów⁷⁴ (Мардиева/Mardieva, 2013: 174, tłum. K.R.). Takie podejście reprezentuje Aleksandr Molotkov⁵. Wyklucza ono z grupy antonimów frazeologicznych jednostki typu: *душа в душу – кошка с собакой, во цвете лет – на закате дней*. Według Èl'miry Mardiewej pary z tożsamym zestawem komponentów nie są jedynym typem antonimów frazeologicznych (Мардиева/Mardieva, 2003: 11). Za istotne wyznaczniki antonimii frazeologicznej badaczka uznaje również przynależność jednostek do tej samej klasy semantyczno-gramatycznej, wspólny typ znaczenia kategorialnego, jednakową łączliwość składniową i leksykalno-semantyczną oraz tożsamą funkcję składniową (Мардиева/Mardieva, 2013: 174).

Analiza literatury przedmiotu oraz dotychczasowe ustalenia dotyczące antonimii pozwoliły sformułować definicję antonimów frazeologicznych, która została przyjęta na potrzeby niniejszego artykułu. Definicja ta uwzględnia zarówno dotychczasowy dorobek badawczy, jak i specyfikę materiału analizowanego w tym opracowaniu. Zgodnie z przyjętym ujęciem antonimiami frazeologicznymi są pary frazeologizmów przeciwstawnych semantycznie. Są to jednostki zarówno o tożsamej, jak i odmiennej strukturze – charakteryzujące przedmioty lub zjawiska rzeczywistości z różnych, lecz wzajemnie powiązanych perspektyw. Warunkuje to w strukturze semantycznej ich asocjacyjnie przeciwstawnych znaczeń występowanie wspólnego znaczenia kategorialnego, jednolitej podstawy znaczeniowej oraz przeciwstawnych indywidualnych cech semantycznych.

Formalna klasyfikacja antonimów frazeologicznych

Z punktu widzenia struktury składniowej antonimy frazeologiczne dzielą się na jednostki o jednakowej strukturze oraz jednostki o różnorodnej strukturze (одноструктурные и разноструктурные) (Поддячая/Poddâcâa, 2009: 249).

„Antonimia jednostek frazeologicznych o jednakowej strukturze opiera się zazwyczaj na semantycznym przeciwstawieniu komponentów frazeologizmu, które z reguły mają częściowo wspólny zestaw komponentów oraz jednakowy model składniowy⁷⁶, na przykład *в первую очередь – в последнюю очередь, и днем и ночью – ни днем ни ночью* (Поддячая/Poddâcâa, 2009: 250, tłum. K.R.).

W literaturze przedmiotu antonimy frazeologiczne o jednakowej strukturze podlegają dalszym, bardziej szczegółowym klasyfikacjom, uwzględniającym między innymi charakter opozycji między komponentami jednostek⁷. Ze względu na to, że klasyfikacja ta

⁴ W oryginale: «Традиционно фразеологические антонимы [...] характеризуются противоположностью значений и тождественным компонентным составом [...]».

⁵ Zob. Мардиева/Mardieva, 2003: 11; Киселева/Kiseleva, 2011: 354. W *Słowniku frazeologicznym języka rosyjskiego* A. Molotkova (ФСРЯМ) za antonimy uznaje się jednostki typu: *акции падают – акции повышаются, тот свет – этот свет, развязывать руки – связывать руки* itp. Punkt widzenia A. Molotkova podziela Kseniâ Kiseleva, która jednostki z tożsamym zestawem komponentów (z wyjątkiem jednego komponentu) nazywa „czystymi antonimiami frazeologicznymi”, inne przypadki przeciwstawienia frazeologizmów uznając za quasiantonimie (Киселева/Kiseleva, 2011: 354).

⁶ W oryginale: «Антонимия одноструктурных фразеологических единиц обычно основывается на семантическом противопоставлении компонентов фразеологизма, которые имеют, как правило, частично совпадающий компонентный состав и одинаковую синтаксическую модель».

⁷ Por. na przykład Киселева/Kiseleva, 2011: 355–357.

stanowi podstawę analizy materiału badawczego przedstawionej w części empirycznej niniejszej pracy, zostanie omówiona w odniesieniu do konkretnych przykładów.

„Antonimy frazeologiczne o różnorodnej strukturze charakteryzują się odmiennym zestawem komponentów oraz różnymi modelami składniowymi”⁸, na przykład *нод боком – у черта на куличках, как дома – не в своей тарелке* (Поддячая/Poddâcââ, 2009: 250, tłum. K.R.).

Ekwiwalencja międzyjęzykowa frazeologizmów

Problematyka ekwiwalencji od wielu lat zajmuje istotne miejsce w literaturze przedmiotu i nie należy do zagadnień nowych. Niemniej jednak problem ten, nie do końca zanalizowany i opisany, wciąż interesuje badaczy, stając się jednym z najważniejszych zagadnień na gruncie przekładoznawstwa⁹.

Niewiele jest jednak prac poświęconych wyłącznie międzyjęzykowej ekwiwalencji we frazeologii, choć problem ten jest wciąż aktualny ze względu na „częstą nieprzekładalność literalną frazeologizmów”¹⁰, ich idiomatyczny charakter oraz silne związki formalne i społeczno-kulturowe z jednym, konkretnym językiem naturalnym” (Sułkowska, 2021: 11). Jak zauważył Josip Matešić (1985, cyt. za: Sułkowska, 2021: 11), „ekwiwalencja jest w zasadzie kluczowym pojęciem całej frazeologii kontrastywnej”. W badaniach nad frazeologią porównawczą powszechnie przyjmuje się podział na ekwiwalencję semantyczną i formalną (Sułkowska, 2021: 11–12). Ekwiwalencję formalną, opartą na podobieństwie składników leksykalnych oraz zbieżności struktury gramatyczno-składniowej, można zasadniczo odnosić jedynie do frazeologizmów o wspólnym pochodzeniu, funkcjonujących jako kalki lub zapożyczenia. Mogą to też być przypadki, w których porównywane języki wykazują znaczne podobieństwo formalne, wynikające z ich przynależności do tej samej grupy językowej¹¹ (Sułkowska, 2021: 12).

Ekwiwalencja tekstowa i słownikowa (systemowa)

Innym określeniem ekwiwalencji (w wąskim ujęciu) jest równoważność. Pojęciem tym w odniesieniu do relacji między tekstem oryginału a jego przekładem posługiwał się Wojciech Chlebda. Uwzględniając charakter wykładników tej relacji, badacz wyróżnia dwa jej rodzaje: ekwiwalencję tekstową, odnoszącą się do zależności między przekładem wypowiedzi a jej oryginałem, oraz ekwiwalencję słownikową (inaczej systemową),

⁸ Woryginalie: «Разноструктурные фразеологические антонимы имеют не совпадающий компонентный состав и отличные синтаксические модели».

⁹ Bogaty przegląd badań, wraz ze szczegółowym omówieniem pojęcia ekwiwalencji (w tym ekwiwalencji frazeologicznej) oraz jego typologii, przedstawiają między innymi Monika Sułkowska (2020; 2021) oraz Roman Tymoshuk (2021).

¹⁰ „[...] tłumaczenie literalne we frazeologii jest możliwe tylko wtedy, gdy frazeologizm z języka wyjściowego konceptualizuje się w identyczną strukturę w języku docelowym” (Xatara, 2002, cyt. za: Sułkowska, 2020: 341).

¹¹ Jak w przypadku języka polskiego i rosyjskiego. Ekwiwalencja formalna (tożsama z semantyczną) będzie więc kluczowym typem odpowiedniości frazeologizmów rosyjskich i polskich.

zachodzącą między jednostką języka wyjściowego (transland) a odpowiadającą jej jednostką języka docelowego (translat) (Tymoshuk, 2021: 2).

Podobny podział ekwiwalencji proponuje Dmitrij Dobrovol'skij (2011: 9, cyt. za: Tymoshuk, 2021: 2). Wyróżnia on: a) ekwiwalencję przekładową (odpowiadającą ekwiwalencji tekstowej u W. Chlebdy), odnoszącą się do tłumaczenia idiomów języka wyjściowego w tekście języka docelowego i b) ekwiwalencję systemową, obejmującą relacje między idiomami dwóch języków na poziomie systemowym. W niniejszym artykule podstawę analizy stanowić będzie ekwiwalencja słownikowa (systemowa), co wynika z charakteru materiału badawczego pozyskanego ze słowników oraz z zasobów internetowych.

Klasyfikacja ekwiwalentów słownikowych (systemowych)

Dmitrij Dobrovol'skij ekwiwalenty systemowe określa jako „mniej lub więcej (przede wszystkim semantycznie) podobne idiomy dwu- lub więcej konfrontowanych języków” (Добровольский/Dobrovol'skij, 2015: 26, cyt. za: Tymoshuk, 2021: 3). Badacz proponuje następującą typologię ekwiwalentów systemowych: 1) ekwiwalenty absolutne, 2) ekwiwalenty częściowe, 3) ekwiwalenty paralelne oraz 4) ekwiwalenty zerowe (Dobrovol'skij, 2011: 7–8, cyt. za: Tymoshuk, 2021: 3).

Własną typologię ekwiwalentów słownikowych (systemowych) przedstawił W. Chlebda. Wyróżnia on cztery typy odpowiedników: 1) ekwiwalenty pełne (adekwatne), 2) ekwiwalenty funkcjonalne, 3) ekwiwalenty zachwiane oraz 4) ekwiwalenty zerowe (Chlebda, 2011: 38–39, cyt. za: Tymoshuk, 2021: 3).

Z kolei R. Tymoshuk (2021: 4–5), opierając się na danych *Polsko-ukraińskiego korpusu równoległego*, wyodrębnia następujące ekwiwalenty słownikowe: 1) ekwiwalent pełny – frazeologizmowi z języka wyjściowego odpowiada frazeologizm o tym samym znaczeniu i o bliskiej postaci w języku docelowym; 2) ekwiwalent funkcjonalny, analog frazeologiczny – frazeologizm z języka wyjściowego oddany jest frazeologizmem o tym samym znaczeniu, lecz odmiennej postaci w języku docelowym; 3) ekwiwalent zerowy – frazeologizm z języka wyjściowego oddany jest konstrukcją opisową w języku docelowym.

Ze względu na specyfikę analizowanego materiału badawczego, obejmującego antonimy frazeologiczne o takiej samej strukturze, w części badawczej artykułu przyjęto typologię ekwiwalencji słownikowej zaproponowaną przez R. Tymoshuka.

Analiza materiału badawczego

Materiał badawczy zgromadzony na potrzeby niniejszego artykułu obejmuje 48 par antonimów frazeologicznych wyekscerpowanych ze słowników frazeologicznych języka rosyjskiego (ФСРЯМ, ФСРЯ) oraz z zasobów internetowych (ΦA1, ΦA2). Polskie ekwiwalenty zaczerpnięto częściowo ze *Słownika frazeologicznego rosyjsko-polskiego* (SFRP), a w pozostałych przypadkach zostały one ustalone przez autorkę na podstawie własnej kompetencji językowej i zweryfikowane w polskich leksykonach (USJPPWN, WSJP, SFJP1, SFJP2).

Klasyfikacja antonimów frazeologicznych

1. Klasyfikacja formalna rosyjskich par antonimicznych¹²:

1.1. Pary idiomów zawierające przeciwstawne elementy leksykalne:

1.1.2. Antonimy leksykalne: *вбивать в голову – выбивать из головы, развязывать язык – связывать язык, акции падают – акции повышаются, самое большее (большое) – самое меньшее (малое), по большой – по маленькой, не <из> трусливого (робкого) десятка – не <из> храброго десятка, птица высокого полета – птица низкого (невысокого) полета, толстый карман – тощий карман* i inne (18 par).

1.1.3. Antonimy kontekstowe: *дубовая голова (башка) – светлая голова, содержать слово – нарушить слово, заваривать кашу – расхлебывать кашу, нечистая сила – силы небесные, малые мира сего – сильные мира сего, наставлять (направлять, обращать) на путь кого – сбивать с пути кого, добрая душа – черная душа* i inne (15 par).

1.1.4. Elementy przeciwstawione parami (jeden z komponentów danej pary jest antonimem leksykalnym, natomiast przeciwstawność drugiego komponentu wynika z samej konstrukcji i ogranicza się wyłącznie do jej obrębu¹³): *одержать победу – потерпеть поражение, приносить пользу – наносить вред* (2 pary).

1.2. Pary idiomów przeciwstawione gramatycznie:

1.2.1. Zawierające przyimki o przeciwstawnym znaczeniu: *на ум не идет – с ума не идет, гладить по шерсти – гладить против шерсти, в глаза – за глаза, с головой – без головы, без царя в голове – с царем в голове* i inne (9 par).

1.2.2. Antonimy z zaprzeczeniem: *не под силу кому – под силу кому, игра не стоит свеч – игра стоит свеч, к добру – не к добру* (3 pary).

Jak pokazuje powyższa klasyfikacja, antonimiczne pary frazeologizmów najczęściej tworzą przeciwstawne elementy leksykalne, głównie antonimy leksykalne, a także kontekstowe. Wynika to zapewne z istoty antonimii, rozumianej jako pojęciowe przeciwstawienie jednostek leksykalnych.

2. Typy opozycji semantycznych:

2.1. Opozycja: obecność – brak (obecność lub brak określonej cechy, możliwości lub stanu): *не под силу – под силу* ('o braku umiejętności lub zdolności do czegoś' – 'o zdolności do wykonania jakiejś czynności, wynikającej z posiadania odpowiednich predyspozycji intelektualnych, psychicznych itp.'), *без царя в голове – с царем в голове* ('głupi, ograniczony' – 'mądry, bystry, inteligentny'), *на ум не идет – с ума не идет* ('nie przyswaja się, nie zapada w pamięć' – 'nieustannie pozostaje w świadomości, w żaden sposób nie daje się zapomnieć'), *с головой – без головы* ('mądry, rozsądny, zdolny; świadomie, rozważnie *robić coś*' – 'nierozsądny, tępy; *robić coś* bez zastanowienia, lekkomyślnie'), *без оглядки – с оглядкой* ('*robić coś* bez zastanowienia, bez namysłu' – '*robić coś* ostrożnie, rozważnie, z namysłem') (5 par).

¹² Klasyfikacja ta wykorzystuje pewne elementy typologii K. Kiselewej (Киселева/Kiseleva, 2011: 306–308).

¹³ Jest to nieco zmodyfikowana eksplikacja grupy, dostosowana do materiału badawczego, z klasyfikacji K. Kiselewej (Киселева/Kiseleva, 2011: 307).

2.2. Opozycja wektorowa (przeciwstawne lub różnokierunkowe czynności, ruchy, cechy): *бросать якорь* – *сниматься с якоря* ('zatrzymywać się gdzieś, osiedlać się na stałe' – 'opuszczać miejsce zamieszkania'), *акции падают* – *акции повышаются (поднимаются)* ('szanse na sukces albo rola, znaczenie kogoś lub czegoś maleją' – 'szanse na sukces albo rola, znaczenie kogoś lub czegoś rosną'), *выходить (попадать) в колею* – *выбиваться из колеи* ('wracać do zwykłego trybu życia, powracać do normalnego stanu' – 'odchodzić od zwykłego trybu życia; tracić swój normalny stan'), *гладить по шерсти* – *гладить против шерсти* ('mówić lub robić coś zgodnie z czymś życzeniem' – 'mówić lub robić coś wbrew czyjemuś życzeniu, na przekór komuś'), *в глаза* – *за глаза* ('otwarcie, w czyjejś obecności' – 'za czyimiś plecami, podczas czyjejś nieobecności'), *надевать (наносить) маску* – *сбрасывать (скидывать) маску* ('ukrywać swoją prawdziwą naturę, swoje prawdziwe oblicze' – 'ujawniać, pokazywać swoją prawdziwą naturę, swoje prawdziwe oblicze'), *сваливаться (валиться) на плечи кого* – *сваливаться с плеч кого, чьих* ('obarczać kogoś niespodziewanie czymś przykrym, uciążliwym' – 'uwolnić się od uciążliwego obowiązku, troski') i inne (19 par).

2.3. Opozycja: aktywność – bierność: *засучив рукава* – *спустя рукава*¹⁴ ('gorliwie, starannie, energicznie *robić coś*' – 'niedbale, byle jak *robić coś*'), *легок (скор) на ногу* – *тяжел на ногу* ('o kimś, kto bardzo szybko i dużo może chodzić, nie odczuwając zmęczenia' – 'o kimś, kto nie może dużo chodzić, szybko się męczy'), *легок на подъем* – *тяжел на подъем* ('o kimś, kto z łatwością, chętnie rusza się z miejsca, ochotczo zabiera się do czegoś, podejmuje się czegoś' – 'o kimś, kto z trudem, niechętnie rusza się z miejsca, z trudem, niechętnie zabiera się do czegoś, podejmuje się czegoś') (3 pary).

2.4. Opozycja: sukces – niepowodzenie: *одержать победу* – *потерпеть поражение* ('zwyciężyć' – 'przegrać'), *идти в гору* – *идти под гору* ('rozвивać się pomyślnie, z powodzeniem' – 'rozвивać się niepomyślnie; gwałtownie się pogarszać') (2 pary).

2.5. Opozycja: korzyść – szkoda: *приносить пользу* – *наносить вред* ('przynosić coś dobrego' – 'przynosić coś niekorzystnego'), *к добру* – *не к добру* ('o czymś, co zapowiada coś dobrego' – 'o czymś, co grozi złymi skutkami, zapowiada coś niedobrego') (2 pary).

2.6. Opozycja: mówienie – milczenie (z konotacją pozwolenia – zabronienia): *давать (дать) слово кому* – *лишать слова кого* ('zezwać kogoś na zabranie głosu na zebraniu, posiedzeniu, wiecu itp.' – 'nie pozwalać komuś zabrać głosu na zebraniu, wiecu itp.'), *развязывать язык кому, у кого* – *связывать язык кому* ('umożliwiać komuś swobodę mówienia' – 'zmuszać do milczenia, nie pozwalać swobodnie mówić') (2 pary).

2.7. Opozycja: wysoka pozycja – niska pozycja: *толстый (тугой) карман у кого* – *тощий (пустой) карман у кого* ('ktoś jest bardzo bogaty, ma dużo pieniędzy' – 'ktoś jest bardzo biedny, nie ma pieniędzy'), *пустой (тощий) кошелек у кого* – *тугой (толстый) кошелек у кого* ('ktoś nie ma pieniędzy' – 'ktoś ma dużo pieniędzy'), *малые мира сего* – *сильные мира сего* ('ludzie zajmujący niską pozycję społeczną' – 'ludzie bardzo

¹⁴ K. Kiseleva (Киселева/Kiseleva, 2011: 307) kwalifikuje daną parę jako guasiantonimy ze względu na niezgodność ich prymarnych znaczeń: dla *спустя рукава* – 'плохо, лениво', dla *засучив рукава* – 'много, энергично'. W niniejszym artykule para ta została jednak uznana za antonimiczną, ponieważ w leksykonach frazeologicznych nie odnotowano znaczenia 'много' dla *засучив рукава*.

wpływowi, zajmujący wysoką pozycję społeczną'), *птица высокого полета* – *птица низкого (невысокого) полета* ('wpływowy człowiek zajmujący znaczącą pozycję w społeczeństwie' – 'człowiek nieposiadający znaczącej ani ważnej pozycji społecznej') (4 pary).

2.8. Opozycja: pozytywna ocena – negatywna ocena: *дубовая голова (башка)* – *светлая голова* ('tępy, bezmyślny człowiek; głupiec' – 'człowiek bardzo inteligentny, myślący jasno i logicznie'), *нечистая сила* – *силы небесные* ('diabeł, szatan, czart' – 'siły boskie, niezależne od człowieka'), *добрая душа* – *черная душа* ('człowiek wrażliwy na cudzą krzywdę, współczujący, czuły' – 'człowiek podstępny, zdolny do niskich, nagannych czynów') (3 pary).

Klasyfikacja semantyczna ujawniła osiem typów opozycji par frazeologicznych. Najliczniejszą grupę stanowi opozycja wektorowa, charakterystyczna dla antonimii frazeologizmów o jednakowej strukturze, realizowanej przez przeciwstawne elementy leksykalne i gramatyczne. Mniej liczne, lecz również istotne są opozycje: obecność – brak, aktywność – bierność, wysoka pozycja – niska pozycja oraz pozytywna ocena – negatywna ocena. Ponadto odnotowano pojedyncze realizacje innych typów opozycji semantycznych, których nie włączono do klasyfikacji, aby uniknąć jej nadmiernego rozdrobnienia.

Polskie ekwiwalenty rosyjskich antonimów frazeologicznych (ekwiwalencja słownikowa)

W tej części artykułu zostaną przedstawione polskie odpowiedniki rosyjskich antonimów frazeologicznych. Jak wskazano wcześniej, analizie poddano ekwiwalenty słownikowe (systemowe). W badaniu wykorzystano typologię ekwiwalentów R. Tymoshuka¹⁵. Na jej podstawie można wyróżnić: ekwiwalenty pełne, ekwiwalenty funkcjonalne (analogi frazeologiczne) i ekwiwalenty zerowe.

1. Ekwiwalenty pełne: *набраться сил* – *выбиться из сил* → *nabrać sił* – *opaść z sił*; *встать на якорь* – *снять с якоря* → *zarzucić kotwicę*, *станąć на котвицу* ('o statku') – *podnieść kotwicę*; *сдержат слово* – *нарушить слово* → *dotrzymać słowa* – *złamać słowo*; *одержать победу* – *потерпеть поражение* → *odnieść zwycięstwo* – *ponieść porażkę*; *приносить пользу* – *наносить вред* → *przynosić pożytek* – *przynosić szkodę*; *тот свет* – *этот свет* → *tamten świat* – *ten świat*; *вбивать в голову* – *выбивать из головы* → *wbijać coś do głowy* – *wybijać coś z głowy*; *дубовая голова (башка)* – *светлая голова* → *zakuty łeb*, *zakuta pała* – *tęga głowa*, *tęgi umysł*; *нечистая сила* – *силы небесные* → *siła nieczysta* – *siła niebieska*; *давать (дать) слово кому* – *лишать слова кого* → *oddawać komuś głos* – *odbierać komuś głos*; *игра не стоит свеч* – *игра стоит свеч* → *gra niewarta świeczki* – *gra warta świeczki*; *на ум не идет* – *с ума не идет* → *nie wchodzi do głowy* – *nie wychodzi z głowy*; *акции падают* – *акции повышаются* → *czyjeś akcje spadają* – *czyjeś akcje idą w górę*; *самое большее (большое)* – *самое меньшее (малое)* → *co najwyżej* – *co najmniej*; *гладить по шерсти (шерстке) кого* – *гладить против шерсти (шерстки) кого* → *głaskać z włosem* – *głaskać pod włos* i inne (29 par).

¹⁵ Por. wyżej: Klasyfikacja ekwiwalentów słownikowych (systemowych).

2. Ekwiwalenty funkcjonalne (analogi frazeologiczne): *без царя в голове* – *с царем в голове* → *komuś brak piątej klepki, komuś brak oleju w głowie* – *та olej в голове*; *по большой – по маленькой* → *grać o wysokie stawki – grać o małe stawki*; *не <из> трусливого (робкого) десятка* – *не <из> храброго десятка* → *nie jest tchórzem podszyty – jest tchórzem podszyty*; *к добру – не к добру* → *na szczęście – nie wróży nic dobrego*; *заваривать кашу – расхлебывать кашу* → *nawarzyć piwa – wypić piwo, którego się nawarzyło*; *птица высокого полета – птица низкого (невысокого) полета* → *gruba ryba – płotka*¹⁶ (6 par).

3. Ekwiwalenty zerowe: *без оглядки – с оглядкой* → *bez zastanowienia, bez namysłu – ostrożnie, z namysłem*; *идти в гору – идти под гору* → *brać (wziąć) potyślny obrót – chylić się ku upadkowi, podupadać*; *легок (скор) на ногу – тяжел на ногу* → *ktoś jest wytrzymały w marszu, ma dobre nogi, jest nieustrudzonym [niezmordowanym] piechurem – nieruchliwy; легкий на подъем – тяжел на подъем* → *ktoś jest ruchliwy, chętny do wyruszania gdzieś [do podróżowania], chętny do czegoś – nieruchawy, ciężkawy, powolny* (4 pary).

W materiale badawczym wyodrębniono również pary o zróżnicowanym typie ekwiwalencji, w których poszczególne człony rosyjskiej opozycji antonimicznej mają różne rodzaje polskich odpowiedników, a mianowicie:

1. Ekwiwalent pełny i funkcjonalny (lub w odwrotnej kolejności): *не под силу кому – под силу кому* → *coś nie jest na czyjeś siły – ktoś czuje się na siłach (coś zrobić)*; *засучив рукава – спустя рукава* → *zakasać [zawinąć] rękawy – byle zbyć, byle jak, na odtrąbiono; развязывать язык – связывать язык* → *rozwiązywać język komu – zamykać [sznurować] usta komu; с закрытыми глазами – с открытыми глазами* → *z zamkniętymi, z zawiazanymi oczami – mieć oczy szeroko otwarte*; *малые мира сего – сильные мира сего* → *maluczy*¹⁷ – *możni tego świata*; *поворачиваться лицом к кому-чему – поворачиваться спиной к кому-чему* → *wyjąć komuś, czemuś naprzeciw – odwrócić się do kogoś, czegoś plecami* (6 par).

2. Ekwiwalent pełny i zerowy (lub w odwrotnej kolejności): *бросать якорь – сниматься с якоря* → *zarzucać kotwicę (zakotwiczać) – opuszczać miejsce zamieszkania; входит (попадает) в колею – выбиваться из колеи* → *wracać [wpadać] w dawne (stare) koleiny*¹⁸ – *wypadać ze zwykłego [z normalnego, ustalonego] trybu <życia> [rytmu]*; *проводить грань между кем-чем – стирать грани между кем-чем* → *rozgraniczać – zacierać granice między kim-czym* (3 pary).

¹⁶ Słowo *плотка* nie jest frazeologizmem, ale semantycznie w pełni odpowiada jednostce *птица невысокого полета* i może być uznane za adekwatny ekwiwalent słownikowy oraz przekładowy (realizowany w tekście).

¹⁷ Dany ekwiwalent, chociaż nie jest frazeologizmem (podobnie jak omówiona w przypisie 16 *плотка*), został uznany za w pełni adekwatny odpowiednik ros. *малые мира сего*.

¹⁸ Ten ekwiwalent został odnotowany na stronach internetowych: *11 lat umiaru/minimalizmu nauczyło mnie, że i tak w końcu możemy stracić dobry kierunek, zboczyć z drogi i wpaść w stare koleiny* złych przyzwyczajęń (Int1); *Globalizacja, liberalizacja, rewolucja technologiczna. Może się zakręcić w głowie. A potem pojawia się ochota, by włączyć wsteczny bieg. Już nie doszłusowywać, tylko wrócić w dawne koleiny*. PiS proponuje nam taki powrót do przeszłości (Int2). Ekwiwalent ten uznałam za bardziej odpowiedni od proponowanego przez SFRP (s. 163): *wracać do normalnego [zwykłego] trybu [do dawnych trybów, do normy]*.

Powyższe badanie potwierdziło podobieństwo strukturalne polskich ekwiwalentów rosyjskich antonimów frazeologicznych, wynikające z pokrewieństwa języków. Najliczniejszą grupą są bowiem pełne ekwiwalenty (60%). Znacznie rzadziej odnotowano ekwiwalenty funkcjonalne (13%) oraz zerowe (8%). Wyodrębniono również przypadki zróżnicowania polskich odpowiedników, obejmujące pary: pełny i funkcjonalny oraz pełny i zerowy (19%).

Zakończenie

Niniejszy artykuł poświęcono rosyjskim antonimom frazeologicznym i ich polskim odpowiednikom. Materiał badawczy został sklasyfikowany z punktu widzenia struktury, semantyki i ekwiwalencji przekładowej. Ze względu na jednorodność strukturalną rosyjskie antonimy pogrupowano według klasyfikacji formalnej. Przeprowadzona analiza potwierdziła istotę antonimii jako przeciwstawności pojęciowej realizowanej przez antonimy leksykalne (*с закрытыми глазами – с открытыми глазами*) i kontekstowe (*заваривать кашу – расхлебывать кашу*). Grupa antonimów frazeologicznych, w których opozycja tworzona jest przez przeciwstawne elementy leksykalne, okazała się najliczniejsza (38% – antonimy leksykalne, 31% – kontekstowe). Mniejszą, ale też zauważalną rolę w budowaniu opozycji antonimicznej rosyjskich frazeologizmów odgrywają przeciwstawienia gramatyczne, przede wszystkim przyimki o przeciwstawnym znaczeniu (*с головой – без головы*), które stanowią 19% materiału badawczego.

Analiza semantyczna pozwoliła wyodrębnić główne typy opozycji występujących w rosyjskim materiale badawczym. Najliczniejszą grupę, wyraźnie przewyższającą pozostałe pod względem liczebności, stanowi opozycja wektorowa (40%), oznaczająca przeciwstawne lub różnokierunkowe czynności, ruchy oraz cechy (*глядит по шепоту – глядит против шепоту*). Najrzadziej reprezentowane są natomiast opozycje: sukces – niepowodzenie, korzyść – szkoda oraz mówienie – milczenie. Każda z nich stanowi 4% materiału badawczego. Opozycje reprezentowane przez pojedyncze przykłady pominięto w klasyfikacji.

W zakresie analizy przekładowej wyodrębniono trzy rodzaje ekwiwalentów słownikowych według klasyfikacji R. Tymoshuka: ekwiwalenty pełne, funkcjonalne i zerowe. Najliczniejszą grupę stanowią ekwiwalenty pełne (60%), zgodne lub zbliżone pod względem struktury i semantyki z jednostkami wyjściowymi, co świadczy o pokrewieństwie obu języków (*моя мечта – моя мечта → tamten świat – ten świat*). Znacznie rzadziej występują ekwiwalenty funkcjonalne (13%) oraz zerowe (8%). Dominacja ekwiwalentów pełnych wynika z faktu, że przedmiotem analizy były antonimy frazeologiczne o jednokowej strukturze.

Bibliografia

Ruszkowski M. (2012), *Funkcje antonimów we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski”, XCII, z. 92(3), s. 204–211.

Sułkowska M. (2020), *Frazeologia w przekładzie, czyli kilka uwag o frazeotranslacji*, „Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu”, nr 15, s. 335–350.

Sułkowska M. (2021), *O międzyjęzykowej ekwiwalencji w kontekście frazeologii kontrastywnej i frazeotranslacji*, „Prace Językoznawcze”, t. 23, s. 5–21.

Tymoshuk R. (2021), *Kilka uwag o ekwiwalencji międzyjęzykowej: na przykładzie konfrontacji polskiej i ukraińskiej frazeologii*, „Adeptus”, nr 18, s. 1–15.

Волкотруб Г.И. (1991), *Фраzeологические антонимико-синонимические парадигмы современного русского языка. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Киев, <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01000255360?page=1&rotate=0&theme=white> [доступ: 25.07.2026]/Volkotrub G.I. (1991), *Frazeologičeskie antonimiko-sinonimičeskie paradigmy sovremennogo russkogo ŗyka. Avtoreferat dissertacii na soiskanie učenoi stepeni kandidata filologičeskih nauk*, Kiev, <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01000255360?page=1&rotate=0&theme=white> [dostup: 25.07.2026].

Кашицына Е.Г. (2015), *Квантитативный состав антонимической парадигмы в прозе М.И. Цветаевой*, «Научный диалог», № 12(48), с. 93–100/Kašicyna E.G. (2015), *Kvantitativnyj sostav antonimičeskoj paradigmy v proze M.I. Cvetaevoj*, «Naučnyj dialog», № 12(48), s. 93–100.

Киселева К.Л. (2011), *Антонимия во фразеологии: формальное сходство как условие противоположности значений*, Международная конференция по компьютерной лингвистике «Диалог-2011», Москва, с. 353–362, <https://dialogue-conf.org/media/1432/31.pdf> [доступ: 30.07.2026]/Kiseleva K.L. (2011), *Antonimiâ vo frazeologii: formal'noe shodstvo kak uslovie protivopoložnosti značenij*, Meždunarodnaâ konferenciâ po komp'ŭternoj lingvistike «Dialog-2011», Moskva, s. 353–362, <https://dialogue-conf.org/media/1432/31.pdf> [dostup: 30.07.2026].

Кунин А.В. (1996), *Курс фразеологии современного английского языка*, Москва, «Высшая школа» Дубна, Издательский центр «Феникс»/Kunin A.V. (1996), *Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo ŗyka*, Moskva, «Vyššaâ škola» Dubna, Izdatel'skij centr «Feniks».

Мардиева Э.Р. (2003), *Принципы составления словаря фразеологических антонимов русского языка. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Уфа, <https://new-disser.ru/avtoreferats/01002615657.pdf> [доступ: 16.07.2026]/Mardieva È.R. (2003), *Principy sostavleniâ slovarâ frazeologičeskih antonimov russkogo ŗyka. Avtoreferat dissertacii na soiskanie učenoi stepeni kandidata filologičeskih nauk*, Ufa, <https://new-disser.ru/avtoreferats/01002615657.pdf> [dostup: 16.07.2026].

Мардиева Э.Р. (2007), *Словарь фразеологических антонимов русского языка : более 600 фразеологизмов, около 300 антонимических парадигм*, Нефтекамск: РИЦ БашГУ/Mardieva È.R. (2007), *Slovar' frazeologičeskih antonimov russkogo ŗyka : bolee 600 frazeologizmov, okolo 300 antonimičeskih paradigm*, Neftekamsk: RIC Bašgu.

Мардиева Э.Р. (2013), *Своеобразие антонимической парадигмы фразеологических единиц русского языка*, «Вестник Башкирского Университета», т. 18, № 1, с. 174–176/

Mardieva È.R. (2013), *Svoeobrazie antonimičeskoj paradigmy frazeologičeskich edinic russkogo âzyka*, «Vestnik Baškirskego Universiteta», t. 18, № 1, s. 174–176.

Новиков Л.А. (1982), *Семантика русского языка*, Москва: «Высшая Школа»/Novikov L.A. (1982), *Semantika russkogo âzyka*, Moskva: «Vysšaa Škola».

Поддячая И.А. (2009), *Семантическая организация фразеологизмов-антонимов качественно-обстоятельного класса русского и английского языков*, «Вестник ЧПУ», № 4, с. 246–257/Poddâčaa I.A. (2009), *Semantičeskaa organizaciâ frazeologizmov-antonimov kačestvenno-obstoâtel'stvennogo klassa russkogo i anglijskogo âzykov*, «Vestnik ČGPU», № 4, s. 246–257.

Соловьева Н.В., Шабанова В.П. (2015), *Антонимия фразеологизмов: формальное и семантическое сходство как критерий противопоставленности единиц*, «Вестник МГОУ. Серия: Лингвистика», № 5, с. 41–46/Solov'eva N.V., Šabanova V.P. (2015), *Antonimiâ frazeologizmov: formal'noe i semantičeskoe shodstvo kak kriterij protivopostavlennosti edinic*, «Vestnik MGOU. Seriâ: Lingvistika», № 5, s. 41–46.

Źródła materiału badawczego

FA1 – *Фразеологизмы-антонимы*, <https://learningapps.org/64048> [доступ: 1–5.07.2026]/
FA1 – *Frazeologizmy-antonimy*, <https://learningapps.org/64048> [dostęp: 1–5.07.2026].

FA2 – *Фразеологизмы-антонимы*, <https://vk.com/@-176035859-v-7-frazeologizmy-antonimy> [доступ: 1–5.07.2026]/
Frazeologizmy-antonimy, <https://vk.com/@-176035859-v-7-frazeologizmy-antonimy> [dostęp: 1–5.07.2026].

ФСРЯ – Степанова М.И. (2009), *Фразеологический словарь русского языка*, Санкт-Петербург: «Виктория плюс»/FSRĀ – Stepanova M.I. (2009), *Frazeologičeskij slovar' russkogo âzyka*, Sankt-Peterburg: «Viktoriâ plûs».

ФСРЯМ – Молотков А.И. (ред.) (1978), *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: «Русский Язык»/FSRĀM – Molotkov A.I. (red.) (1978), *Frazeologičeskij slovar' russkogo âzyka*, Moskva: «Russkij Âzyk».

Int1 – Instagram, <https://www.instagram.com/p/DX6P6fUDKi1> [dostęp: 18.06.2026].

Int2 – Lewicka K. (2019), *PiS potęgą jest i basta! 9 powodów, dla których partii Kaczyńskiego nie spada w sondażach*, <https://natemat.pl/286243,wybory-2019-9-powodow-dla-ktorych-ludzie-glosuja-na-pis> [dostęp: 18.06.2026].

SFJP1 – Skorupka S. (1967), *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1, Warszawa: „Wiedza Powszechna”.

SFJP2 – Skorupka S. (1968), *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 2, Warszawa: „Wiedza Powszechna”.

SFRP – Karolak S. (1998), *Słownik frazeologiczny rosyjsko-polski*, t. A–O, П–Я/Р–Â, Warszawa: Energeia.

USJPPWN – Dubisz S. (red.) (2006), *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, t. A–J, K–O, P–S, T–Ź, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

WSJP – Źmigrodzki P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/> [dostęp: 10.04–31.07.2026].